

Samet Vurgun'un Şiirlerinde Milli Hafıza

Alemdar Bayramov*

Özet

Bu makalede Azerbaycan'ın ünlü şairi Samet Vurgun'un yaratıcılığında milli ruha, geleneklere bağlılığına bahsediliyor. Samet Vurgun'un Azerbaycan edebiyatının gelişmesindeki hizmetleri vurgulanıyor. Makalede Samet Vurgun'un eserlerinde kendi yerini bulmuş Türkcülük ve Turançılık meseleleri de yorumlanıyor.

Sonuçta şöyle kanaate gelinmiştir ki, Samet Vurgun'un milli ruhlu eserleri kendisinden sonraki Azerbaycan edebiyatını yönlendirmiştir.

Anahtar Kelimeler: Samet Vurgun, Halk, Şiir, Şair, Edebiyat

Bedii eserde millilik, eserin halk ruhunun tercümanı olması, karakterlerin psikoloji tutumunda milliliğin üstünlük teşkil etmesi mühim meseledir. Halk hayatından alınan konulara ve onlara uygun karakterlere edebiyat tarihinde sıkça rastlanmaktadır. Folklordan yaratıcı surette faydalanma meselesi Azerbaycan edebiyatı klasiklerinin yaratıcılığında kendini daha çok göstermiş ve bu anane sonraki yüzyıllara ve nesillere de yansımıştır. Edebiyatımızın ünlü temsilcilerinin her biri halk yaratıcılığının zengin ve rengârenk örneklerine ferdi kapsamda yanaşmış, halktan gelen mevzuları, karakterleri kendi tefekkürlerinin süzgecinden geçirerek ilginç eserler ve karakterler yaratmışlar. Folklordan, halk edebiyatından faydalanma, bu kaynaklara danışmak şiirimizin bedii tesir imkânlarının genişlenmesine sebep olmuştur.

XX. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının klasik şairi Samet Vurgun'un yaratıcılığı da bu kaynaklar üzerinde gelişmiştir. Şair hangi konuda yazarsa yazsın, vücuda getirdiği karaktere mutlaka milli bir hüviyet kazandırmakta ve bunda da çok başarılı olmaktadır. Bütün bunların şekillenmesinde onun bir şair oluşunun ve poetik üsluba sahip bulunuşunun da rolü büyüktür. O, yalnız bedii yaratıcılığında değil, ilmi – teorik görüşlerinde de milliliğe önem vermiştir. S. Vurgun yetenekli şair olmakla beraber aynı zamanda ünlü edebiyat teorisyeni idi ve edebiyatta milliliğin ve milli mazmun taşıyan idealerin her zaman yaşar olduğunu çok iyi anlıyordu. Edebiyatşinas alim Şirindil Alışanlı bununla ilgili olarak şunları kaydetmektedir: "Bedii fikirde olduğu gibi, nazari fikirde de milli mazmun taşımayan idealer kabul edilmiyor. O, belli bir zaman çerçevesinde mevcut olmasına, hatta popüler olmasına bakmayarak zamanla yok oluyor"(Şirindil Alışanlı, 1994: s.8).

* Azerbaycan Milli İmler Akademisi, Nizami adına Edebiyat Enstitü.

S. Vurgun zor ve tezatlarla dolu Sovyet döneminde edebiyatımızı, dilimizi yabancı tesirlerden korumaya çaba göstermiştir. O, edebi dilimizin gelişmesi için halk edebiyatının önemini öne çıkarmış, dilimizin kendi saflığını koruyup muhafaza etmesine zorlukla olsa da nail olmuştur. Aynı devirde Rusça ve diğer dillerden alınan sözcüklerin dilimize "haçlı yürüyüşü" başlamıştı ve S. Vurgun bunun çok korkulu tendensyon olduğunu biliyordu ve kendi mevkisini cesaretle ortaya koyuyordu: "Bizim bazı yazarlarımız bazı Rusça ve diğer dillerden alınan sözcükleri kullanarak ortaya bir "yenilik" çıkarmak istiyorlar. Lakin bunlar yenilik değil, bunlar bizim şiirimizi bozmak, şiirimizin sahip olduğu güzel Azerbaycan Türkçesi'ni bozan, onu katleden teşebbüslerdir ki, biz bununla ciddi şekilde mücadele etmeliyiz" (Samet Vurgun, 1972: s.27). S. Vurgun, aynı devirde Azerbaycan şiirini yabancı kelimelerden cesaretle temizlemiş ve gelenek yaratmıştır. Dünyaca ünlü edebiyatşinas Bualo 'Poeziya sanatı' adlı eserinde şöyle yazmaktadır: "Şiirde yabancı dillerden alınan sözlerden kaç, hastalıktan kaçır gibi" (Bualo, 1969: s.33). S. Vurgun artık hastalık hâlini almış bu tendensyondan Azerbaycan şiirini kurtarmıştır. Onun bu yöndeki hizmetleri çağdaş Azerbaycan edebi dilinin gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Profesör Mir Celal Paşayev "Klasikler ve Çağdaşlar" adlı eserinde şunları belirtmektedir: "Halktan, konuşma dilinden götürülmüş sözler bedii eserlere cesaretle getiriliyor. Bu bakımdan S. Vurgun'un şiir dili takdire layıktır." (Mir Celal Paşayev, 1973: s.3).

S. Vurgun Azerbaycan dili ile birlikte Azerbaycan alfabesinin de korunması için elinden gelen çabayı göstermiştir. Onun Sovyet döneminde alfabe meselesindeki cesaretle mevkii oldukça mühim ve takdire layik bir adımdır. Azerbaycan alfabesine Rus harflerinin dahil edilmesine kesinlikle karşı çıkan şair, bunu en yüksek düzeyde, devlet adamlarının, istihbarat teşkilatı görevlilerinin karşısında söylemekten bile çekinmemiştir. 1939 yılında Parlamento'nun toplantısında çıkışı zamanı Rus harflerinin alfabemize dahil edilmesine sert tepki göstermiştir: "Ben bu harflerin yeni alfabemize dahil edilmesine önceden karşı çıktım, yine de karşıyım! Çünkü, buna hiç bir ihtiyaç görmüyorum ve aynı seslerin bizim dilimizi sunileştirebileceğini düşünüyorum. ... Var olsun bizim güzel dilimiz, zengin dilimiz..." (Samet Vurgun, 2005, 5.cilt: s.32).

S. Vurgunun yaratıcılığında milli ruha, geleneklere bağlılık çok yönlülüğüyle seçiliyor. S. Vurgun'un şiirlerinde yalnız Azerbaycan'ın kuzeyinden değil, güneyinden de, orada yaşayan soydaşlarımızın talihinden de, hayat tarzından da bahsediliyor. O, bununla vatanımızın bölünmezliğini vurguluyor. Onun şiirinin başkahramanı – en önemli karakteri olan Azerbaycan birdir, bütündür, bölünmezdir ve yalnız sınırları Bakü'den, Lenkeran'dan, Karabağ'dan değil, aynı zamanda Tebriz'den, Erdebil'den de ibarettir. Onun da altını çizmek istiyoruz ki, S. Vurgunun şiirlerinde yalnız Azerbaycan meselesi değil, Turancılık ve Türkçülük meseleleri de kendi yerini bulmuştur. Elbette ki, Sovyet Cemiyeti'nde bunu açık şekilde söylemek imkânsızdı. Ama bununla birlikte şairin bazı makale ve şiirlerinde bunu sez-

memek mümkün değil. Şunu da özellikle vurgulamak istiyoruz ki, şairin yaratıcılığının Sovyet devri tedkikinde bu makamlara dokunulmamış ve bu katlar açılmamıştır. Şair çok iyi anlıyordu ki, zamanında aynı meseleleri kabartmak çok zordur. O, bu arzusuna giden yolların karlı – boranlı olduğunu, vakte, zamana ihtiyaç olduğunu çok iyi biliyordu. Ona göre de yürek ağrısıyla, coşkuyla diyordu:

Off... bu yerler yazık ruhuma dardır

Kesilmiş yollarım dumandır, kardır.

Tarihe ki, bu hudut, bu sınır vardır,

Ömür dedikleri rüyaya benzer. (Samet Vurgun, 1985, 1.cilt: s. 48)

Ama şairin ruhu, duyguları, romantizmi bu hudutlara, sınırlara tabi olmuyor, onları aşılıyor, Kafkaslar'dan Altaylar'a kadar büyük Türk topraklarını gezip – dolaşıyor:

Bir kalp ki, çalkanar, her zaman coşar,

Tufanlar geçiren deryaya benzer.

Kafkas'da çırpınar, Altay'a koşar,

Dağlardan atılan bir yaya benzer. (Samet Vurgun, 1985, 1.cilt: s. 48)

Bu mısralarda Türkçülük, Turancılık elementleri oldukça kaplı bir şekilde verilmiştir. Şairin başka şiirlerinde de bu hususlara rastlanmaktadır. Büyük Azerbaycan şairi Muhammet Fuzuli'ye ithaf ettiği "Fuzuli'nin derdi" şiirindeki aşağıdaki mısralar da bu bakımdan dikkati çekicidir:

Büyük ruhunla bir Türksün,

Muradın şemi yanmaz mı? (Samet Vurgun, 1985, 2.cilt: s. 259)

O, bununla Türk'ün büyük ruhunun olduğunu vurgulamış, "Muradın şemi yanmaz mı" ifadesini yalnız Fuzuli'nin değil bütün Türk dünyası için kullanmış, onun arzularının gerçekleşmesini, kendi muradına ermesini istemiştir. 1930'lu yıllarda - Sovyet rejiminin en sert zamanında bunu yazmak ve basmak şairin halkına, onun ruhuna, milli varlığına olan sonsuz sevgisinden geliyor. Şair 'Komsomol' adlı manzum hikâyesinde karakterin – Sabri Paşa'nın diliyle Türkler'i birliğe çağırıyor. Bu parçada da Turancılık fikri açık – aydın seziliyor:

Aynılık öldürür milleti her an,

Saatler vurdukça yetiştiriyor zaman!

Ayrılan kuvvetler birleşmelidir! -

Vatan bir toprağa yerleşmelidir! (Samet Vurgun, 2005, 3.cilt: s.35)

Onun da altını çizmek gerekiyor ki, S. Vurgun yazılarında ve raporlarında kendini bir Türk şairi, edebiyatımızı ise Azerbaycan Türk edebiyatı adlandırmıştır. Şairin 1935 yılında ettiği rapordan bazı bölümlere dikkat çekelim: '...Son iki – üç yılda Azerbaycan Türk edebiyatı onlarca büyük roman, onlarca yüksek kaliteli manzum hikâye, onlarca hikâye yaratmıştır' (Samet Vurgun, 2005, 5.cilt: s. 17). Malumdur ki, aynı devir Azerbaycan edebiyatından bahsederken kayıtsız – şartsız söylenen ifade 'Azerbaycan Sovyet Edebiyatı' ifadesiydi. S. Vurgun'sa hakikatin gözüne dik bakarak

bunu kendi adıyla çağırması, 'Azerbaycan Türk Edebiyatı' ifadesini kullanmıştır. Sovyet döneminde S. Vurgun'u defalarca bu şekilde raporlarından ve milli içerikli eserlerinden dolayı sorgu – suale çekmiş, onu Türkçülüğün yayılmasında, Pantürkizm'le suçlamışlardır. Şairin eşi Haver Hanım o günleri şöyle hatırlıyor: 'O zamanlar Samet eve defalarla geç geliyordu ve 'Ne amansız zamandır, ne garip dünyadır, şimdi gel anla, beyazı siyahdan seç, iyiyi kötüden ayır diyordu' (Teymur Bünyatov, 1992). Aslında bu sözleri şair şiirlerinde de söylemekten çekinmezdi:

Çabuk geçdi ilk baharım,
Hazan esdi, soldu barım,
Ne devrana itibarım,
Ne insana gümanım var. (Samet Vurgun, 1985, 2.cilt: s.237)

Şair bu devrin, zamanın onu vuracağını, fiziki olarak götürebileceğini kabul ediyordu, ama sonunda yine de sanatının, milli ruhta yazılmış şiirlerinin kazanacağını kesinlikle söylüyordu. O, "Bu amansız zaman, Sovyet rejimi beni öldüre bilir, sanatımı değil!:

Beni yelken gibi gark etse de deryada zaman,
Vurgun öldü demeyin, bir ebedi sanatı var... (Samet Vurgun, 1985, 2.cilt: s.240)

O, her zaman halkının, onun kültürünün, dilinin, geleneklerinin büyüklüğünü tebliğ ediyor, onların korunup – saklanılmasına, yabancı tesirlerin, yabancı kültürlerin içerisinde kaybolmamasına çalışıyordu. Onun için vatanının varlığı her şeyden ileriye. O, bu yolun doğruluğuna inanıyordu ve onu bu yoldan hiç bir şey döndüremezdi. Onun için bu yolda suçlanmak bile hoştu. Şairin ağabeyi Mehdihan Vekilov, S. Vurgun'un kendi hatıralarından hareketle şöyle yazıyor: "Onlar benim Azerbaycan şiirime yükleniyorlardı. Anlamıyorlardı ki, bu şiir benim hayatımın manasıdır, remzidir... Benim için en kutsal toprak Azerbaycan'dır. En aziz halksa Azerbaycan halkıdır, onun dili ve şiiri benim vicdan sesimdir. Eğer bunun için bana milliyetçi diyorlarsa, bırak desinler. Gün gelir, tarih hakikatleri gösterir" (Mehdihan Vekilov, 1986: s. 135).

Şairin bedii ve ilmi yaratıcılığının bu hususları geniş bir monografik araştırmanın konusudur. Bu eserler Sovyet devrinde yapılan araştırmalarda ya yanlış izah olunmuş ya da hiç izah olunmamış, üzerinden sessizce geçilmiştir. Sovyet döneminde eserlere yaklaşmanın bu tür özelliklerinden bahseden akademisyen Bekir Nebiyev şöyle yazıyor: "Uzun zaman içerisinde bizde ayrı – ayrı eserlerin, bütünlükte edebiyatın başlıca olarak Sosyalist realizmi denilen metodun prensipleri esasında tahlil edilip değerlendirildiği inkâr edilemez bir hâldir. Bunlarsa çok keskin ve sert prensipler – şartlardı. Onların sınırlı ölçü ve taleplerini tatbik ederken edebiyatın canını teşkil eden bazı değerler göz ardı ediliyor, bediiliğin kendine has kanunlarına yeteri kadar önem verilmiyordu" (Bekir Nebiyev, 2000: s. 3). S. Vurgun'un milli ruhlu eserleri yeniden ve olduğu gibi, şiirimizin çağdaş kavramı bakımından değerlendirilmelidir. Yalnız bu zaman aynı eserlerin gerçek an-

lamı ortaya çıkabilir. Türk dünyasının büyük oğlu Olcas Süleymenov'un dünyaca ünlü "Az i Ya" eserinde ilginç bir nüans var. Bildiğimiz gibi "Az i Ya" eserinde müellif 'İqor polku hakkında dastan'ın yazılmasında Türkdilli halkların katılımını ispatlamıştır. Aynı kanaatini farklı örneklerle ispat eden müellif kendi kanaati hakkında şöyle ilginç ve düşündürücü bir soru soruyor: Dünyaca ünlü ressam Pablo Pikasso'nun bir eseri müzede 25 yıl tersine asılmış, ama bunu hiç kimse hissetmemiştir. Uzun bir aradan sonra eseri düz asmak kabahat mi olurdu? Düşünüyoruz ki, bu suali S. Vurgun'un önce milli ruhlu eserlerinin, aynı zamanda bütün yaratıcılığının incelenmesine ait saymak ve şairin yaratıcılığının ancak bu kontekstte incelenmesiyle doğru sonuçlara ulaşılabilir.

Sonuç olarak denilebilir ki, S. Vurgun yaratıcılığı milli ruh ve gelenekler üzerinde gelişmiştir. Bu özellik onun edebiyatta başarı kazanmasının başlıca şartıdır. S. Vurgun şiirinde kendi ifadesini bulmuş millilik kendinden sonraki edebiyata pozitif tesirini göstermiş ve onu yönlendirmiştir. Edebiyatta milliliğin mühim önem taşıdığını vurgulayan dünyaca ünlü eleştirmen Belinski şöyle yazıyordu: 'Millilik edebiyatın ilkin meziyeti ve şairin en yüksek hizmeti hâlini almıştır. Şimdi bir şairi milli adlandırmak – onu yüksek derecede kıymetlendir demektir. ...Millilik bir tür dahilik demektir' (Belinski, 1948:2,s. 91,97). Düşünüyoruz ki, S. Vurgun'u da böyle bir zirveye getiren onun milliliğidir. Bu amil onun şiirinin her zaman yaşarlılığının başlıca şartıdır.

Abstract

Attachment to national spirit and traditions are discussed in this article. His attendance in the development of Azerbaijan literature also is spoken in this article. Turkological and Turanological issues in Samad Vurgun's poetry are interpreted in this article as well.

The conclusion of this article is that, Samad Vurgun's works with national spirit gave direction to the following Azerbaijan literature.

Key words: *Samad Vurgun, People, Poem, Poet, Literature*

Kaynakça

- ALIŞANLI, Ş. (1994) Sözün estetik yaddaşı. Bakü: İlm Yayınları.
BELİNSKİ, V.O. (1948) Belinski V.O. Seçilmiş makaleler. Bakü: Uşakgencneşr Yayınları.
BUALO, N. (1969) Poeziya sanatı. /Çevireni: Ekper Aqayev . Bakü: Azereşr yayınları.
BÜNYATOV, T. (30 nisan, 1992) Yaman dünya, yalan dünya. Medeniyet gazatesi.
NEBİYEV, B. (2000) Çetin yollarda. Bakü: İlm Yayınları.
PAŞAYEV, M.C. (1973) Klasikler ve çağdaşlar. Bakü: Azereşr yayınları.

Alemdar Bayramov

VEKİLOV, M. (1986) Ömür dedilkeri bir karvan yolu. Bakü: Yazıçı Yayınları.

VURGUN, S. (1985) Eserleri. Yedi ciltte. 1. cilt. Bakü: İlm Yayınları.

VURGUN, S. (1985) Eserleri. Yedi ciltte. 2. cilt. Bakü: İlm Yayınları.

VURGUN, S. (2005) Seçilmiş Eserleri. Beş ciltte. 3. Cilt. Bakü: Şark – Garp Yayınları.

VURGUN, S. (1972) Eserleri. Altı ciltte. 5. Cilt. Bakü: İlm Yayınları.

VURGUN, S.(2005) Seçilmiş eserleri. Beş ciltte. 5. cild. Bakü: Şark – Garp Yayınları.